

Олександр Колобов

КОСТЬ ГУСЛИСТИЙ - ІСТОРИК ТА ЕТНОГРАФ

(про особовий фонд ученого в Інституті архівознавства ЦНБ)

Інститут архівознавства ЦНБ, який виконує функції Центрального наукового архіву НАН України, зберігає 259 фондів її вчених. Історичну науку в цьому сховищі репрезентовано такими видатними іменами, як М.Н.Петровський, М.І.Супруненко, І.О.Гуржій, К.Г.Гуслистій.

Особовий фонд члена-кореспондента НАН України К.Г.Гуслистою (1902-1973) переданий до Інституту архівознавства у 1974-1975 рр. дружиною вченого. Фонд 32 налічує 309 справ за 1919 - 1973 рр. На документи фонду складено три описи. До першого (132 справи за 1919 - 1972) включено наукові праці К.Г.Гуслистою (монографії, статті, доповіді, відгуки на праці різних осіб) та робочі матеріали до них. До другого опису (62 справи за 1924 - 1973) увійшли біографічні документи та матеріали про діяльність Гуслистою. У третій опис (115 справ за 1949 - 1973) включено особисте листування вченого та дарчі написи.

Ця структура фонду відповідає основним принципам систематизації документів в особових фондах учених, яка втілюється у практиці Інституту архівознавства.

Творча спадщина К.Гуслистою налічує понад 200 наукових праць. Їхня тематика пов'язана з історією України ХУІ- ХУІІІ ст., а також з етнографією.

У працях ученого відображено питання визвольної боротьби українського народу проти іноземних загарбників, українсько-російських зв'язків, селянсько-козацьких повстань в Україні. Значне місце у творчості К.Г.Гуслистою посідає вивчення проблем етногенезу та етнічного розвитку українського народу.

Із 103 наукових праць ученого, вміщених у фонді, 35 не було опубліковано. Причини цього мають з'ясуватися в історіографічному дослідженні. Подамо з останніх тільки короткий перелік найзначніших праць:

Гуслистій К., Бойко І. Соціальні рухи на Україні в ХУІ - першій половині ХУІІІ ст. та їх історичне значення - 538 арк. (не раніше 1940). Розділи: 1. Панування шляхетської Польщі на

Україні і боротьба українського народу проти нього в 70 - 80-х роках ХУІ ст. 2. Перші козацько-селянські повстання на Україні в 1590 роках. 3. Берестейська церковна унія і її значення в наступі шляхетсько-католицької Польщі на Україну. 4. Підсилення панування шляхетської Польщі на Україні і боротьба українського народу проти нього в першій третині ХУІІІ ст. (до 1630 р.);

«Селянсько-козацькі рухи на Україні в першій половині ХУІІІ ст.» - 199 арк. (1947 - не раніше 1950 р.). Розділи: 1. Історіографія питання. 2. Селянсько-козацьке повстання в 1591 - 1593 рр. 3. Повстання в м.Брацлаві. 4.Селянсько-козацьке повстання 1594 - 1596 рр.;

«Українці» - 288 арк. (не раніше 1962 р.). Розділи: 1. Происхождение украинской народности. 2. Историко-этническое развитие украинского народа в дооктябрьский период и в советскую эпоху. 3. Очерк этнической истории украинцев. 4. Параграф «Украина»;

«Українці» - 651 арк. (не раніше 1968). Розділи: 1. Передмова. 2. Етногенез та етнічний розвиток українського народу. 3. Історико-етнічний розвиток українського народу в період феодалізму та капіталізму. Утворення української народності та нації. 4. Утворення та розквіт української соціалістичної нації;

«Історичний розвиток української нації» - 196 арк. (1972). Розділи: 1. Вступ. 2. Критика буржуазно-націоналістичних перекичень з проблем етнічної історії українського народу. 3. Давньоруська народність і утворення української народності. 4. Етапи формування української буржуазної нації. 5. Виникнення і розквіт української соціалістичної нації;

«Запорозьке козацтво у ХУІ - ХУІІІ ст.» - 342 арк. (Б / д). Розділи: 1. Походження козацтва. 2. Українські козаки в ХУІ ст. 3. Розвиток пашинного господарства на Україні в другій половині ХУІ ст. 4. Наслідки зростання товарних відносин на Україні в першій половині ХУІІІ ст. 5. Класова боротьба на Україні в першій половині ХУІІІ ст.

Є в складі фонду рукописи розділів, написаних К.Г.Гуслистім для колективних монографій та

підручників з історії України, виданих у 1940 - 1950 рр., а також робочі матеріали (виписки з архівних документів, науково-дослідницької літератури, вирізки з газет).

Життя та діяльність Гуслистого відображено в офіційних документах - свідоцтвах, дипломах про присудження вчених ступенів та присвоєння вчених звань, службових посвідчень установ, де працював учений (Інститут історії АН УРСР, Центральний державний історичний архів УРСР, Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР), а також документів цих інститутів, які відбивають науково-організаційну діяльність К.Гуслистого.

В окремий підрозділ фонду виділені образотворчі документи - фотографії з рідними, друзями та колегами. Документи про фондоутворювача відображені відгуками на наукові праці К.Гуслистого та статтями про нього.

Листування налічує 115 справ. Особисте листування розкриває і творчі інтереси вченого. Трап-

ляються тут зацікавлені обговорення проблем етнографії, антропології, топоніміки. До Гуслистого писали і початківці, і відомі вчені. Обговорювалися питання співробітництва у підготовці його монографії «Українці», історико-етнографічного атласу України, обміну досвідом у галузі етнографічних досліджень та організації етнографічних експедицій. У багатьох листах висловлюється прохання прорецензувати та опублікувати статті з історії України та етнографії.

Вітальна кореспонденція приурочена до знаменних подій у житті вченого, зокрема обрання його членом-кореспондентом АН України. Серед кореспондентів Гуслистого відомі вчені та діячі культури: М.П.Бажан, І.П.Крип'якевич, М.Т.Рильський та ін.

Документи особового фонду К.Гуслистого становитимуть інтерес для істориків та етнографів, біографів ученого, спеціалістів з проблем історії України періоду феодалізму, проблем етногенезу та етнічної історії українського народу.

Григорій Зленко

ЗАБУТИЙ ЛИСТ Ю. МЕЖЕНКА

Розвідки й нотатки про Ю.О.Меженка, що побачили світ протягом останніх років, присвячений йому монографічний нарис Н.Королевич (К., 1993) спонукають продовжувати дослідження цієї неординарної постаті.

Відома активна участь Меженка в підготовці Першого всеукраїнського з'їзду бібліотекарів, що мав відбутися восени 1918 р.* Т.Ківшар у статті «Організатор бібліотечної справи» («Книжник», 1992, №3) уже наводила його доповідь на засіданні Ініціативної Комісії, яка взяла на себе скликання з'їзду. Тут він підкреслив, зосібна, докончу необхідність прилучити до велелюдного огляду бібліотечних сил України виставку українського друку й української книжки. «Виставка зараз, коли минуло більш року волі українській книзі, - говорив Юрій Олексійович, - буде мати великий інтерес як показчик путі, яку пройшла українська книжка, і тої ступені розвою, якої вона досягла за такий короткий і несприятливий час».

Невдовзі після засідання Комісії Меженко розіслав по редакціях українських газет листа з цього приводу. Автору даної статті вдалося виявити тільки одну повну його публікацію («Вільне життя» (Одеса), 27 липня 1918 р.). Виклад листа (без підпису Юрія Олексійовича) надруковано в журналі «Книгарь» (1918, серп. - верес., №12 - 13, стовп. 793 - 794). Отже, об'єктивно визначити реакцію бібліотечної громадськості на цей крок Меженка поки що не уявляється можливим.

Ось текст цього цікавого, але цілком забутого документа:

«Не відмовте в Вашій часописі умістити слідуєчого

* Політична ситуація, що склалася в Україні на той час, унеможливила проведення з'їзду.

© Зленко Григорій Дем'янович, Київ, 1994

листа, з яким я хочу звернутися до всіх, кому близька і дорога українська книжка, все, що з нею зв'язано.

На 8.IX - 21.IX призначена виставка українського друку, яка має бути пристосована до Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів, який відбудеться 8.IX - 21.IX с.р.

Безперечно, ця виставка повинна бути не тільки підручником до з'їзду, а матиме завдання значно ширші, а саме показати ту велику ступінь піднесення, на яку стала українська друкарська продукція.

Життя останніх півтора років йшло таким незвичайно ненормальним рухом, що мати повні і певні відомості про видання, яких виходило скрізь по всіх містах та містечках дуже багато, цілком неможливо тому, що багато видань не доходило до центру; дуже часто трапляється: допіру вже вичерпано. Адже ж бажано було б дати на виставку по можливості всі матеріали, всю українську друкарську продукцію.

От і я звертаюсь до всіх окремих видавців, приватних власників книжок і збірок і цілих видавництв допомогти нам в цій справі. Допомога повинна виявитись в найшвидшій надсилці всіх відомостей про матеріали, які маютьесь в розпорядженні як приватних осіб, так і ріжних видавничих спілок, твори окремих видавців тощо; і повідомити нас, яку участь вони згодяться взяти в утворенні виставки, в справі близької до серця кожному українцеві, якому дорога рідна культура.

Зо всіма запитаннями прохаю звертатись по адресі: Міністерство Освіти (Бібіковський бульвар, 14, Бібліотечно-архівний Відділ).

Член Ініціативної Комісії по утворенню Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів

Ю.О.Меженко»